

## **2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen**

### **2.1 Kyrkomiljön**

Almunge har karaktären av sockencentrum. Öster om kyrkan ligger skolan med bl.a. en nyklassicistisk folkskolebyggnad från 1920-talet och en välbevarad skolbyggnad från 1950-talet. Kyrkan är belägen på en höjd nordväst om det vägshål där vägarna från Knutby, Faringe och Husby-Långhundra möts. Kyrkan byggdes på en udde mellan två sjöar. Genom landhöjningen står den i våra dagar litet längre från vattnet. Söder om kyrkan ligger det nya församlingshemmet.

### **2.2 Kyrkan**

Almunge kyrka är en salkyrka med sakristia i norr och vapenhus i söder. Långhuset är troligen byggt på 1200-talet och har murar i gråsten. Sakristia och vapenhus har tillfogats senare under medeltiden. Kyrkan välvdes med ribbvalv i tegel under 1400-talets senare del, då även kalkmålningarna på väggar och valv tillkom. Sitt nuvarande utseende fick kyrkan mellan 1662 och 1672 då den förlängdes åt öster med ett nytt kor och då taket byggdes om till ett valmat, spåntäckt sadeltak. Troligen putsades fasaderna även vid denna ombyggnad. Invändigt överkalkades de medeltida målningarna.

Fasaderna är idag spritputsade och avfärgade i ockragult. Närmast mark har gråstensmuren frilagts. Fönster- och dörrsmygar samt omfattningar, hörn och kontreforter är slätputsade och vitkalkade. Kyrkan har fyra kontreforter: två vid hörnen mot nordost och sydost samt en på södra väggen och en på norra väggen vid gränsen mellan det medeltida långhuset och det på 1600-talet tillbyggda koret. Taket är ett valmat sadeltak täckt med tjärade spån. Taknocken på långhuset pryds av två små spiror av smide med förgyllda klot. Fönsteröppningarna är svagt spetsbågiga och försedda med gjutjärnsbågar i nygotik från 1886. Ingången till vapenhuset har en ålderdomlig bräddörr, klädd med mönstrad panel. Dörren är troligen från 1600-talets ombyggnad.

Kyrkans nuvarande fasta inredning härrör till stor del från 1700- och 1800-talen och representerar sin tids nyklassicistiska strömningar. Väggar och valv är prydda med senmedeltida målningar i Albertus Pictors stil, vilka togs fram vid en restaurering 1911. Korvalvet är dock målat 1930 av konstnären Yngve Lundström. Bänkinredningen är tillkommen 1962, då den senaste stora invändiga restaureringen ägde rum. Golvet i kyrkan är täckt med kalkstensplattor och ett flertal gamla gravstenar. Bänkkvarteren är försedda med brädgolv. Fönsterbänkarna täcks av plattor av polerad kalksten som ger ett modernt intryck. Framme vid predikstolen på norra sidan har ett flertal bänkar tagits bort och där har den medeltida dopfunten av kalksten och sandsten placerats.

I koret står en stor altarpuppasats i barockstil från 1717 tillverkad av bildhuggaren Carl Spak. Den är målad i vitt med förgyllningar och flankeras av två vitmålade skulpturer samt kröns av ett förgyllt gudsöga och två putti. Altartavlan visar korsfästelsen. Altarringen har en sluten barriär målad i ljusgrått med förgyllda utsmyckningar. Predikstolen på norra sidan är också tillverkad av Carl Spak år 1716. Orgelläktaren i väster byggdes om vid 1930 års restaurering då även ett nytt orgelverk installerades bakom den gamla nyklassicistiska orgelfasaden från 1830-talet. Det nuvarande orgelverket är från 1983. Orgelfasaden från 1834 är ritad av C. G. Blom Carlsson.

Kyrkan rymmer även ett flertal begravningsvapen från stormaktstiden och framåt. Av särskilt intresse är det stora epitafiet över ingången till sakristian. Det är utformat i en strikt nyantik stil till minne av majoren friherre Carl Wallenstierna död 1796.

### **2.3 Kyrkogården**

Den gamla delen av Almunge kyrkogård omges av en kallmurad gråstensmur. Sydost om kyrkan finns två tätt liggande ingångar till kyrkogården med putsade grindstolpar och smidesgrindar. En stor utvidgning av kyrkogården ägde rum 1922-23 väster och sydväst om kyrkan. Denna del omges till stor del av häckar. Kyrkogården är försedd med en trädkrans av lövträd. Gångarna är grustäckta. I slutningen närmast väster om gamla kyrkogården har anlagts en minneslund. På denna del av kyrkogården är ett naturligt bestånd av tallar bevarat som bidrar till karaktären. Gamla kyrkogården har bevarat en stor andel grusgravar med stenramar och häckar, varav de flesta ligger längs murens insida. Det finns ett stort antal gravstenar från 1900-talets första hälft och ett fåtal äldre.

Sydost om kyrkan står en solvisare av sandsten som skänktes till kyrkan 1806 av majoren O. S. Wetterquist för att dessutom utgöra ett minnesmärke över honom.

### **2.4 Klockstapeln**

Klockstapeln ligger på en mindre höjd sydost om kyrkan. Sitt nuvarande utseende fick den vid en ombyggnad 1791-93 efter arkitekten och professorn Olof Tempelmans ritningar. Tempelman var en av landets ledande arkitekter vid denna tid. Vid ombyggnaden kläddes den gamla klockstapeln med panel och rödtjärades. Den fick en nyklassicistisk karaktär med panelfält, inramade av vita listverk. Taket har formen av en låg pyramid som omges av hörnspiror och kröns av en högre spira med vindflöjel. Klockstapeln var tidigare en öppen s.k. klockbock. Den byggdes troligen redan i början av 1600-talet och är därmed en av de äldsta klockstaplarna i Uppland. Den ursprungliga konstruktionen är bevarad invändigt. De tre hjärtstockarna är fortfarande täckta med tjärade spån från tiden före ombyggnaden.

### **2.5 Redskapsbod**

Vid grindarna sydost om kyrkan ligger en putsad redskapsbod tillkommen i samband med kyrkogårdsutvidgningen 1922-23 då även grindstolparna tillkom. Den är spritputsad och avfärgad lika kyrkan och försedd med ett pyramidtak täckt med falsad, svartmålad skivplåt.

### **2.6 Bårhus**

Inbyggd i norra kyrkogårdsmuren ligger ett bårhus från 1860 vänd med gavel och ingång mot söder. Byggnaden har spritputsade fasader lika kyrkan och är försedd med släta, vitmålade hörnbräder och brunmålad träport. En rundbågsfris i trä på gavelfasaden ger byggnaden ett nyromanskt stildrag. Taket är täckt med falsad skivplåt, målad i svart.

### **2.7. Ekonomibyggnader**

Närmast söder om nya delen av kyrkogården ligger en ekonomibyggnad från 1982 ritad av Uppfeldt Wallerstedt arkitektkontor. Byggnaden har putsade, ljusgrå fasader och ett sadeltak täckt med falsad skivplåt. Längre söderut ligger ytterligare en ekonomibyggnad i trä med faluröda väggar och betongpannor på taket.

## 2.8. Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Almunge kyrka har bevarat den karaktär den fick vid en stor ombyggnad 1662-72, då den medeltida salkyrkan förlängdes åt öster med ett nytt kor och täcktes med ett nytt valmat sadeltak. Interiören karaktäriseras av sin välbevarade fasta inredning från 1700- och 1800-talen samt av de senmedeltida målningarna som är välbevarade.

Kyrkogården har en välbevarad traditionell karaktär. Till detta bidrar bogårdsmuren i sten, de putsade grindstolparna, den gamla redskapsboden, bårhuset och det relativt stora inslaget av grusgravar. Klockstapeln är ursprungligen uppförd i början av 1600-talet men fick sin nyklassicistiska karaktär vid en ombyggnad på 1790-talet som utfördes efter Tempelmans ritningar.

### Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- \* Kyrkogården har en välbevarad, traditionell karaktär med ett relativt stort inslag gamla grusgravar och speglar gravkulturens förändringar under 1900-talet. Den äger stora upplevelsemässiga värden.
- \* Klockstapeln har en mycket ålderdomlig konstruktion från tidigt 1600-tal, vilket ger den ett stort byggnadsteknikhistoriskt värde. Dess nuvarande nyklassicistiska karaktär skapad av Olof Tempelman på 1790-talet ger den ett stort arkitekturhistoriskt värde.
- \* Kyrkan är ett välbevarat exempel på en medeltida salkyrka som fått sin nuvarande karaktär vid en stor ombyggnad på 1660-talet.
- \* Invändigt har kyrkan en rik uppsättning välbevarade kalkmålningar från 1490-talet vilka ger en stark prägel åt kyrkorummet och har ett stort kulturhistoriskt värde.
- \* Det arkitektoniskt gestaltade epitafiet i nyantik stil över sakristiedörren har ett stort konsthistoriskt värde.
- \* Altarupsats och predikstol tillverkade av bildhuggaren Carl Spak har ett stort kulturhistoriskt värde som välbevarade exempel på det tidiga 1700-talets kyrkliga konst och även ett stort värde för upplevelsen av interiören.

## 2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Dellbeck, Johan, *Skolhus i Uppsala kommun. Kulturhistorisk byggnadsinventering*, Upplandsmuseet 2001.

Erichs, Malte och Wilcke-Lindqvist, Inger, *Almunge kyrka, Sveriges kyrkor Uppland, Band III, häfte 3*. Stockholm 1953. Förkortas SvK

Wilcke-Lindqvist, I: *Almunge kyrka, Upplands kyrkor 69*, tredje upplagan reviderad av B. I. Kilström. Uppsala u. å.

Riksantikvarieämbetet, Raä, Almunge kyrka, utdrag ur bebyggelseregistret.

Upplandsmuseet, handlingar i topografiska arkivet.



*Klockstapeln fick sin form 1791-93 då den byggdes om efter Olof Tempelmans ritningar. Stommen är dock från tidigt 1600-tal.*



*Kyrkan fick sin nuvarande karaktär vid en stor ombyggnad på 1660-talet då det medeltida långhuset förlängdes åt öster med ett nytt kor. Taket byggdes också om vid denna tid.*



*Interiören präglas i hög grad av de senmedeltida målningarna. Altaruppsats och predikstol är från tidigt 1700-tal.*



*Kyrkogården har ett stort antal grusgravar med gravvårdar från tidigt 1900-tal. Ingångarna i bakgrunden, samt den putsade redskapsboden, tillkom vid kyrkogårdsutvidgningen 1922-23.*